

Laboratorium 1-2

Podstawy systemu operacyjnego UNIX

Wprowadzenie

System operacyjny jest w ogólności zestawem programów nadzorujących prace komputera. W skład tego zestawu mogą wchodzić również programy o charakterze czysto użytkowym (np. edytory tekstu, kompilatory, itd.). UNIX to system operacyjny, który jest:

- ❑ **Wielodostępny** - tzn. może nadzorować równoczesną pracę wielu użytkowników komputera. Użytkownik jest rozpoznawany przez identyfikator swojego konta w systemie (*userid*). Konto użytkownika jest chronione prywatnym hasłem (*password*).
- ❑ **Wielozadaniowy** - tzn. każdy użytkownik może zlecać wykonanie wielu zadań równocześnie (dokładniej - z podziałem czasu).

Bezpieczeństwo systemu wymaga aby mogli w nim pracować tylko zarejestrowani użytkownicy. Rejestracja użytkowników i ogólnym nadzorem zajmuje się użytkownik **root**, zwany również *administratorem systemu*. Jest on użytkownikiem mającym najszersze uprawnienia w systemie.

W strukturze logicznej systemu UNIX można wyodrębnić następujące pojęcia:

Jądro

Zbiór najważniejszych podprogramów, zarządzających zasobami systemu. Od momentu uruchomienia komputera jądro sprawuje nad nim pełną kontrolę. Użytkownik komunikuje się z jądrem przez *powłokę*.

Powłoka

Interpreter poleceń użytkownika. Powłoka pośredniczy pomiędzy użytkownikiem a jądrem. Kiedy użytkownik rozpoczyna pracę (*loguje* się do systemu podając poprawny identyfikator konta i hasło) system operacyjny uruchamia program powłoki, który pobiera polecenia do wykonania z klawiatury terminala użytkownika.

W systemie UNIX istnieje wiele różnych powłok (np. sh, ksh, zsh, csh itd.). Administrator przydziela każdemu użytkownikowi jego *powłokę standardową* (uruchamiana w chwili logowania się do systemu); użytkownik może też uruchomić dowolną powłokę zainstalowaną w systemie.

Komendy

Są to programy, dostarczane wraz z systemem operacyjnym lub zainstalowane przez administratora, niekoniecznie należące do samego systemu. Komendy wywołuje się podając ich nazwę i ew. opcje i argumenty.

Przykłady:

```
ls -l
vi plik
cat p1 p2 >p3
sort p
mail
sh
```

Komendy na ogół współpracują ze sobą (poprzez mechanizm *potoków*) i z jądrem systemu.

Pliki

Plik jest porcją informacji (np. tekst napisany pod edytorem) zapisana na dysku. Użytkownik gromadząc pliki tworzy swoje własne zasoby i może nimi zarządzać w ramach systemu plików. *Nazwa pliku* może składać się z dowolnych znaków mających reprezentację graficzną (litery i cyfry, znaki interpunkcji itp.) oraz niektórych znaków specjalnych. Długość nazwy pliku jest zwykle ograniczona do 255 znaków (w starszych implementacjach UNIX'a - do 14 znaków). Wszystkie dane o pliku, poza nazwą, są przechowywane w strukturze systemowej zwanej *i-węzłem* (ang. *i-node*).

Katalogi

Katalog jest specjalnym rodzajem pliku, w którym jest zapisana informacja o innych plikach (i/lub katalogach). Pozwala to utworzyć hierarchiczną, przypominającą drzewo, strukturę katalogów z umieszczonymi w katalogach plikami. Główny katalog drzewa oznaczany jest znakiem / Użytkownik wraz z kontem otrzymuje swój *prywatny katalog* (ang. *HOME directory*), gdzie ma wszystkie prawa (może tworzyć, modyfikować i usuwać pliki/katalogi).

W chwili zalogowania się do systemu prywatny katalog użytkownika staje się *katalogiem roboczym* (nazywanym także katalogiem *aktualnym* lub *bieżącym* - ang. *working or current directory*). Katalog roboczy można zmienić komendą cd.

Ścieżka dostępu do pliku

Opis lokalizacji pliku w drzewie katalogów: lista nazw katalogów oddzielonych znakiem / zakończona nazwą pliku. Istnieją dwa rodzaje ścieżek dostępu do pliku:

- ❑ *ścieżka bezwzględna*, zaczynająca się od głównego katalogu, np. /home/student/ula/doc/sales.95.raport
- ❑ *ścieżka względna*, podająca położenie pliku względem katalogu roboczego. Np., jeśli katalogiem roboczym jest /home/student/ala, to ścieżka względna do podanego wyżej pliku będzie:
../ula/doc/sales.95.raport

Ścieżka przeszukiwań

Ciąg nazw katalogów zapisanych w *zmiennej środowiskowej* PATH. Jeżeli użytkownik napisze z klawiatury nazwę komendy, to system operacyjny będzie poszukiwał programu o podanej nazwie w kolejnych katalogach tworzących ścieżkę przeszukiwań. W odróżnieniu od niektórych innych systemów operacyjnych, katalog roboczy w ogóle nie jest przeszukiwany (chyba, że występuje w sposób jawny w ścieżce przeszukiwań).

Prawa dostępu do pliku/katalogu

Prawo wykonania przez użytkownika lub grupę użytkowników określonych operacji na pliku lub katalogu. Prawa dostępu są zwykle zapisywane w postaci dziewięcioznakowego kodu:

rwxrwxrwx

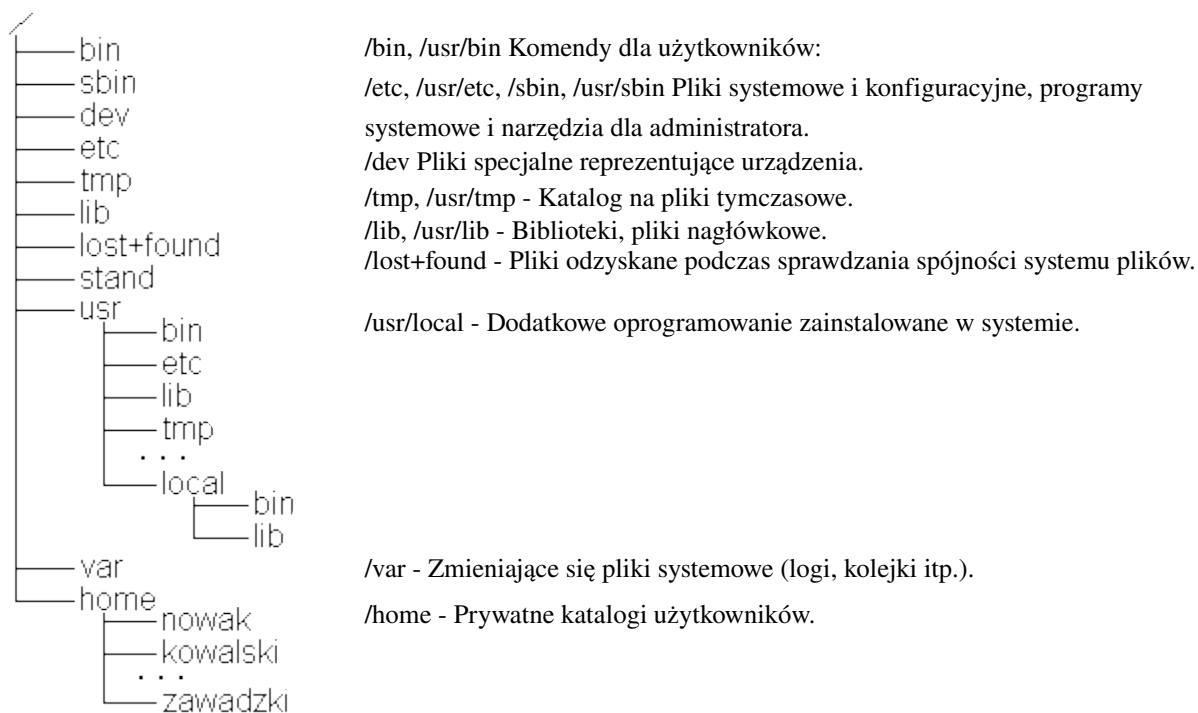
Znaczenie poszczególnych kodów jest następujące:

Kod	Plik	Katalog
r	prawo odczytu pliku	prawo odczytu zawartości katalogu
w	prawo zapisu do pliku	prawo zmiany zawartości katalogu (utworzenia lub usunięcia pliku)
x	prawo wykonania pliku	prawo przejścia przez katalog

Pierwsza grupa znaków rwx odnosi się do praw właściciela, druga grupy, a trzecia - pozostałych użytkowników.

Katalogi systemowe

Poniżej przedstawiono typowy układ katalogów systemu UNIX.

Wybrane polecenia systemu UNIX

Dokumentacja elektroniczna

Użytkownik systemu UNIX ma do dyspozycji systemy dokumentacji elektronicznej, które dostarczają wyczerpujące opisy składni i zastosowań wszystkich poleceń dostępnych w tym systemie.

Podstawowym podręcznikiem elektronicznym są *man pages*. Podręcznik ten wywołuje się poleceniem:

man [-s nr_sekcji] temat

gdzie:

temat jest nazwa komendy, funkcji systemowej, struktury danych, o której chcemy się uzyskać informacje,

nr_sekcji jest numerem rozdziału *UNIX Reference Manual*, i podajemy go w przypadku gdy *temat* może mieć wiele znaczeń.

Przykłady:

man man
man ls
man -s l zsh

Dla użytkowników pracujących w środowisku graficznym *X-Windows* dostępne są dwa podręczniki: *xman* oraz *answerbook*. Wystarczy je wskazać myszką i postępować zgodnie z wyświetlanymi wskazówkami.

Operacje na plikach i katalogach

ls
wyświetla listę plików z katalogu roboczego

ls *kat*
wyświetla zawartość katalogu *kat*

ls -l
wyświetla listę plików w postaci długiej

ls -F
zaznacza rodzaj pliku (dodając znak / po nazwie katalogu, * po nazwie pliku wykonywalnego, @ po nazwie łącznika itp.

ls -a
wyświetla wszystkie pliki z katalogu bieżącego, łącznie z plikami ukrytymi

ls -d
wyświetla tylko nazwy podkatalogów w katalogu bieżącym

cd *kat*
zmienia katalog roboczy na *kat*

pwd
wyświetla nazwę katalogu roboczego

mkdir *kat*
zakłada w katalogu roboczym podkatalog *kat*

rmdir *kat*
usuwa katalog *kat* (jeżeli jest pusty)

cp *pl1 pl2*
kopiuje zawartość pliku *pl1* do nowego pliku *pl2*

cp *pl1 pl2 pl3 kat*
kopiuje pliki *pl1, pl2, pl3* do katalogu *kat*

rm *pl1 pl2*
kasuje pliki *pl1, pl2*

mv *pl1 pl2*
zmienia nazwę pliku *pl1* na *pl2*

mv *pl1 pl2 pl3 kat*
przenosi pliki *pl1, pl2, pl3* do katalogu *kat*

ln *pl1 nazwa2*
tworzy łącznik (tzw. "twardy") *nazwa2* do pliku *pl1*

ln *pl1 pl2 pl3 kat*
tworzy łącznik do plików *pl1, pl2, pl3* w katalogu *kat*

ln -s *ścieżka skr*
tworzy łącznik symboliczny ("miękki") o nazwie *skr*, zastępujący ścieżkę dostępu *ścieżką*

find *kat* -name *pl* -print
wyszukanie plików o nazwie *pl* w drzewie katalogów zaczynającym się od katalogu *kat*

Prawa dostępu

chown *piotr pl1 pl2 pl3*
przekazuje prawa własności do plików *pl1, pl2, pl3* użytkownikowi *piotr*

chgrp *stud pl1 pl2 pl3*
zmiana identyfikatora grupy plików *pl1, pl2, pl3* na *stud*

umask
wyświetla aktualną maskę praw dostępu dla nowo tworzonych plików

umask 022
zmienia maskę praw dostępu dla nowo tworzonych plików wg znaczenia 3-cyfrowej liczby ósemkowej będącej argumentem komendy - bity reprezentacji dwójkowej tej liczby określają maskowane prawa dostępu. W powyższym przykładzie użytkownicy inni niż właściciel nie będą mieli prawa zapisu w do nowo tworzonych plików i katalogów:
000 010 010
rwx rwx rwx

chmod 744 pl1

chmod u=rwx og=r pl1

ustawienie praw dostępu do pliku lub katalogu należącego do użytkownika (prawa rwx dla właściciela, prawo r dla pozostałych użytkowników).

Wybrane komendy działające na plikach tekstowych

more

pg

less

programy stronicujące - wyświetlają zawartość pliku strona po stronie

cat

łączenie plików; może być wykorzystany (jeśli jest wołany z jednym argumentem) do wyświetlenia zawartości pliku

head

wyświetlenie kilku pierwszych wierszy pliku tekstowego

tail

wyświetlenie kilku ostatnich wierszy pliku tekstowego

sort

sortowanie linii pliku

grep

wyszukiwanie linii w plikach tekstowych według podanego wzorca

wc

wyznaczenie liczby linii/słów/znaków w pliku tekstowym

Wybrane komendy związane z użytkownikiem

id

wyświetlenie UID/GID użytkownika

logname

whoami

wyświetlenie nazwy użytkownika

su

chwilowa zmiana identyfikatora użytkownika

who

wyświetlenie listy pracujących użytkowników

finger

wyświetlenie informacji o innym użytkowniku

Wymiana informacji między użytkownikami

write

wypisanie komunikatu na ekranie innego użytkownika

mesg

zablokowanie/odblokowanie wypisywania komunikatów od innych użytkowników

mail

elm

poczta elektroniczna

Niektóre inne komendy

cal

kalendarz

bc

kalkulator